O‘ZBEKISTON SANOAT TARMOQLARIDA DOIRAVIY IQTISODIYOT VA CHIQINDISIZ (ZERO WASTE) ISHLAB CHIQARISH TEXNOLOGIYALARINI JORIY ETISH IMKONIYATLARI

Zulfiqorova Sevaraxon Murod qizi

Toshkent davlat iqtisodiyot universitetining Moliya va moliyaviy texnologiyalari yo’nalishining 3-kurs talabasi

Annotatsiya. Ushbu tezisda O‘zbekiston sanoat korxonalarida an’anaviy chiziqli iqtisodiy modeldan doiraviy iqtisodiyot (Circular Economy) hamda chiqindisiz (Zero Waste) ishlab chiqarish texnologiyalariga o‘tish imkoniyatlari va istiqbollari tadqiq qilingan. Tadqiqot davomida Yaponiya va Yevropa Ittifoqi tajribasi tahlil qilinib, sanoatda yopiq resurs siklini joriy etish xomashyo sarfini 20–30 foizga kamaytirishi asoslab berilgan. Shuningdek, yashil moliya instrumentlarini qo‘llash, e-chiqindilar va plastikni qayta ishlash orqali yangi qiymat zanjirini yaratish hamda sanoat parklarida ekologik simbioz tizimini shakllantirish bo‘yicha amaliy takliflar ilgari surilgan.

Kalit so‘zlar: Doiraviy iqtisodiyot, chiqindisiz ishlab chiqarish (Zero Waste), yashil moliya, ekologik sanoat simbiozi, resurs samaradorligi, e-chiqindilar, qiymat zanjiri, O‘zbekiston — 2030 strategiyasi.

Global iqlim o‘zgarishi va tabiiy resurslarning cheklanganligi sharoitida an’anaviy “olish — ishlab chiqarish — tashlash” tamoyiliga asoslangan chiziqli iqtisodiy modeldan “qayta foydalanish — ta’mirlash — qayta ishlash” tamoyillariga tayangan doiraviy iqtisodiyotga (Circular Economy) o‘tish dolzarb ustuvorlikka aylanmoqda. O‘zbekistonda sanoat korxonalarining resurs tejamkorligini oshirish, shuningdek “O‘zbekiston — 2030” strategiyasida belgilangan yashil iqtisodiyot maqsadlariga erishish uchun chiqindisiz ishlab chiqarish (Zero Waste) zanjirlarini loyihalashtirish muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi [1].

Tadqiqotning maqsadi — O‘zbekiston sanoat korxonalarida doiraviy iqtisodiyot biznes modellarini qo‘llash, shuningdek e-chiqindilar, plastik va sanoat chiqindilarini qayta ishlash orqali resurs samaradorligini oshirish imkoniyatlarini asoslab berishdan iborat. Tadqiqot

jarayonida qiyosiy tahlil, tizimli yondashuv, hamda Yaponiya va Yevropa Ittifoqi mamlakatlari tajribasini o‘rganish usullaridan foydalanildi [2].

Tahlil natijalari shuni ko‘rsatdiki, sanoat korxonalarida “xomashyo — ishlab chiqarish — iste’mol — ikkilamchi resurs” tamoyiliga asoslangan yopiq siklni joriy etish xomashyo sarfini 20–30 foizga kamaytirish salohiyatiga ega [3]. Doiraviy iqtisodiyot loyihalarini moliyalashtirishda yashil obligatsiyalar va imtiyozli kredit mexanizmlarini qo‘llash ekologik xavfsiz texnologiyalarni joriy etish muddatini qisqartiradi va investorlar uchun jozibadorlikni oshiradi [4]. Plastik va elektron chiqindilarni chuqur qayta ishlash nafaqat ekologik yuklamani kamaytiradi, balki yangi qiymat zanjiri (value chain) yaratish va qo‘shimcha ish o‘rinlari ochish imkoniyatini beradi [5].

Xulosa qilib aytganda, sanoat parklari va klasterlarida “ekologik sanoat simbiozi” tamoyilini joriy etish, ya’ni bir korxonaning chiqindisini boshqa korxona uchun xomashyoga aylantiruvchi tizimni shakllantirish; doiraviy iqtisodiyot subyektlari uchun soliq va bojxona imtiyozlarini nazarda tutuvchi me’yoriy-huquqiy bazani takomillashtirish; hamda ishlab chiqarish sikliga resurs tejamkor raqamli monitoring texnologiyalarini tatbiq etish tavsiya etiladi [6]. Ushbu chora-tadbirlar O‘zbekiston sanoatida ekologik barqarorlik va iqtisodiy samaradorlikni bir vaqtning o‘zida ta’minlashga xizmat qiladi.

Adabiyotlar ro‘yxati:

1. ResearchGate. “O‘zbekiston — 2030” Strategiyasi: Yashil iqtisodiyot va doiraviy tamoyillar. URL: https://www.researchgate.net/publication/387941084

2. RePEc / Yashil Iqtisodiyot va Taraqqiyot. Bioiqtisodiyotda chiqindisiz ishlab chiqarishni rivojlantirish. URL:https://ideas.repec.org/a/teu/ged000/v4y2026i7id11660.html

3. inLibrary. Chiqindisiz va kam chiqindili texnologiyalar. URL: https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/59607

4. Innovations in Science and Technologies. Funding the Circular Economy: The Function of Green Financial Instruments in Uzbekistan. 2024. URL: https://innoist.uz/index.php/ist/article/view/1549

5. Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar (TDIU). Circular Economy Business Model in the Chemical Industry of Uzbekistan. URL: https://iqtisodiyot.tsue.uz/journal/index.php/iit/article/view/778

6. UNEP & Ellen MacArthur Foundation. Circular Economy Strategies and Zero Waste Systems.